

**ZARZĄDZENIE NR 35
DYREKTORA GENERALNEGO LASÓW PAŃSTWOWYCH**

z dnia 29 czerwca 2016 r.

**w sprawie udostępniania drzewostanów siecią szlaków operacyjnych
w jednostkach organizacyjnych Lasów Państwowych**

OR.5113.1.2016

Na podstawie art. 33 ust. 1 ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach, (tj. Dz. U. z 2014 r., poz. 1153)¹, w związku z § 6 Statutu Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe² – w wykonaniu zadania Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych, o którym mowa w § 8 ust. 1 pkt 1³ tegoż statutu – postanawia się, co następuje:

§ 1

Wprowadzam obowiązek udostępniania drzewostanów siecią szlaków operacyjnych w jednostkach organizacyjnych PGL Lasy Państwowe w oparciu o niniejsze „Wytyczne do udostępniania drzewostanów siecią szlaków operacyjnych”, stanowiące załącznik do zarządzenia.

§ 2

Odpowiedzialnymi za obowiązek udostępniania drzewostanów szlakami operacyjnymi według wskazań wytycznych wymienionych w § 1 czynię kierowników jednostek organizacyjnych – nadleśniczych.

§ 3

Tracą moc „Wytyczne do projektowania i wykonywania szlaków zrywkowych i technologiczno-zrywkowych”, wydane przez Instytut Badawczy Leśnictwa w roku 1995, oraz zarządzenia dyrektorów regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych wydanych w tej sprawie dla nadzorowanych jednostek organizacyjnych.

§ 4

Zarządzenie wchodzi w życie z dniem podpisania.

**DYREKTOR GENERALNY
LASÓW PAŃSTWOWYCH
dr inż. Konrad Tomaszewski**

¹ Art. 33. 1. ustawy z dnia 28 września 1991 r. o lasach (tj. Dz. U. z 2015 r. poz. 2100) stanowi, że „Lasami Państwowymi kieruje Dyrektor Generalny przy pomocy dyrektorów regionalnych dyrekcji Lasów Państwowych”.

² Statut Państwowego Gospodarstwa Leśnego Lasy Państwowe został nadany zarządzeniem nr 50 Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 18 maja 1994 r.; w § 6 Statutu Lasów Państwowych stanowi, że w wykonaniu zadań określonych przez ustawę (o lasach) oraz przez przepisy wykonawcze do ustawy, a także innych przepisów prawnych, Dyrektor Generalny wydaje zarządzenia i decyzje obowiązujące w Lasach Państwowych.

³ Powołany przepis stanowi, że Dyrektor Generalny Lasów Państwowych ustala szczegółowe zasady prowadzenia gospodarki leśnej w lasach zarządzanych przez Lasy Państwowe.

**Załącznik do zarządzenia nr 35
Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych
z dnia 29 czerwca 2016 r.**

**WYTYCZNE
do udostępniania drzewostanów siecią szlaków operacyjnych**

I. Definicja i funkcje szlaków operacyjnych

1. Definicja

Szlaki operacyjne są to wąskie pasy powierzchni leśnej, pozbawione drzew i krzewów, występujące w drzewostanie w określonych odstępach, stanowiące szlak przeznaczony do prowadzenia różnych prac z zakresu pielęgnowania lasu, pozyskiwania i zrywki drewna.

2. Funkcje szlaków operacyjnych

Szlaki operacyjne umożliwiają bądź ułatwiają wykonywanie wielu prac i zadań z zakresu różnych działów gospodarki leśnej, m.in.:

- pozyskiwanie drewna w maksymalnym stopniu ograniczające powstawanie szkód w drzewostanie (minimalizacja uszkodzeń drzew wraz z ich systemami korzeniowymi oraz uszkodzeń gleby);
- lepszą organizację prac leśnych oraz efektywną realizację procesów technologicznych, przyczyniając się do zmniejszenia kosztów oraz poprawy warunków bezpieczeństwa i higieny pracy;

- udostępnienie powierzchni do wykonywania zadań i czynności ochronnych, jak np. opryskiwanie, zwalczanie pożarów itp.;
- prowadzenia prac z zakresu hodowli lasu.

II. Udostępnianie drzewostanów szlakami operacyjnymi na terenach nizinnych

1. Ogólne zasady wyznaczania szlaków

- 1.1. Przy planowaniu i wyznaczaniu szlaków należy również uwzględnić uregulowania zarządzenia nr 57 Dyrektora Generalnego Lasów Państwowych z dnia 3.08.2015 r. wprowadzającego „Instrukcję wyznaczania docelowej sieci drogowej nadleśnictwa”.
- 1.2. Sieć szlaków operacyjnych powinna stanowić element udostępnienia drzewostanów, uzupełniający istniejącą lub projektowaną sieć dróg i linii podziału powierzchniowego oraz składnic przyrzębowych.
- 1.3. Udostępnianie siecią szlaków, o ile nie zrobiono tego wcześniej, należy objąć drzewostany wszystkich klas wieku, w których planują się prace związane z pozyskiwaniem

drewna. Szlaki należy wyznaczać w drzewostanach niezależnie od rodzaju rębni.

- 1.4. Szlaki powinny w zasadzie przebiegać po liniach najkrótszych w kierunku do dróg wywozowych, z wykorzystaniem istniejących luk i przerzedzeń. Należy unikać jednocześnie tworzenia mocnych załamań i gwałtownych skrętów, także przy łączeniu się szlaków z drogami wywozowymi. Nieprostoliniowy przebieg szlaków może narzucać również konieczność omijania niektórych trudniej dostępnych fragmentów drzewostanu oraz cennych przyrodniczo i chronionych, a także miejsca podmokłe, oczka wodne itp.
- 1.5. Jako zasadę należy przyjąć zakładanie szlaków prostopadłe do rzędów drzew. Umożliwia to dociąganie drewna z obu stron szlaku przy zachowaniu dowolnego kierunku zrywki.
- 1.6. W drzewostanach starszych, przerzedzonych lub różnowiekowych, w których rzędy drzew nie występują lub trudno je wyróżnić, przy zakładaniu szlaków należy kierować się minimalizacją odległości zrywki i liczbą koniecznych do wycięcia drzew.

2. Szlaki operacyjne w poszczególnych rodzajach rębni

- 2.1. W rębni zupełnej zrywkę należy prowadzić tym samym szlakiem na powierzchni zrębowej do składnic przyzrębowych lub miejsc załadunku surowca na pojazdy wywozowe, kierując się minimalizacją jej odległości.
- 2.2. W rębni gniazdowej szlaki projektuje się po wyznaczeniu gniazd. Powinny one przebiegać w możliwie najkrótszej linii między gniazdami i drogami wywozowymi z uwzględnieniem założonego kierunku zrywki i wywozu.
- 2.3. W cięciach uprzętających, prowadzonych na powierzchni międzygniazdowej, postępuje się jak w przypadku rębni zupełnej, z zachowaniem szczególnej ostrożności w pobliżu odnowionych gniazd. Niedopuszczalne jest wyznaczanie szlaków przez odnowione gniazda oraz pozostawione biogrupy bądź kępy.
- 2.4. W pozostałych rębniach złożonych przebieg szlaków oraz ich przestrzenny układ powinien być dostosowany do istniejących lub powstających odnowień naturalnych oraz dróg transportowych. Większe kępy tych odnowień mogą być, w uzasadnionych sytuacjach, przecinane szlakami.

3. Parametry szlaków – szerokości i odstęp

- 3.1. Szerokość i odstęp między szlakami operacyjnymi zależą przede wszystkim od przewidywanych do zastosowania pojazdów lub maszyn do wykonywania operacji technologicznych pozyskiwania drewna.
- 3.2. Należy stosować następującą szerokość szlaków:
 - a) dla maszyn wielooperacyjnych do ścinki drzew, nasiębiernych środków zrywkowych oraz ciągników specjalistycznych zrywkowych (skiderów) – od 4,0 do 5,0 m;
 - b) przy zrywce konnej szerokość szlaków powinna wynosić ok. 2,5 m;
 - c) wymienione powyżej szerokości szlaków mogą podlegać stosownym zmianom zależnym od wymiarów zastosowanych do prac pojazdów lub maszyn.
- 3.3. Odstęp między osiami sąsiednich szlaków:
 - 3.3.1. Z zastosowaniem maszyn wielooperacyjnych (harvesterów) lub pilarki do ścinki drzew i forwaderów lub przyczep nasiębiernych do zrywki należy stosować szlaki w odstępach zbliżonych do podwójnego wysięgu żurawia harwestera, tzn. ok. 20 m.
 - 3.3.2. Przy stosowaniu dłużycowej metody pozyskiwania drewna, zwłaszcza w warunkach górskich, szlaki zrywkowe należy zakładać jako wielokrotność 20 m.

III. Udostępnianie drzewostanów szlakami operacyjnymi na terenach górskich i o warunkach zbliżonych do warunków górskich

1. Przy projektowaniu szlaków w górach konieczne jest uwzględnienie ukształtowania terenu i dopuszczalnych spadków terenu dla planowanych do zastosowania środków technicznych do ścinki i zrywki drewna.
2. Specjalistyczne ciągniki leśne o podwoziu przegubowym mogą poruszać się w terenie o spadku: skider do 40%, forwader do 35%, jeżeli instrukcje dla tych typów maszyn nie stanowią inaczej.
3. Dla ciągników rolniczych z osprzętem zrywkowym maksymalne nachylenie stoków nie może przekraczać 20–22%.
4. Powyższe dotyczy poruszania się wymienionych wyżej środków po linii największego spadku, czyli prostopadłe do warstwic.
5. Konie mogą być używane do zrywki drewna na stokach o nachyleniu do ok. 18%.
6. W przypadku nachylenia stoków powyżej 40% zaleca się stosować zrywkę linową (kolejkami) lub grawitacyjną (rynami, ryzami).
7. Zasadą generalną w górach jest projektowanie szlaków prostopadłe do warstwic. Szlaki skośne do warstwic można projektować w sytuacjach, gdy szlak prostopadły do warstwic miałby nachylenie większe od maksymalnego dopuszczalnego dla zakładanego do zastosowania środka technicznego do ścinki i zrywki drewna. W tym przypadku należy mieć na uwadze, że pochylenie poprzeczne szlaków na stokach nie powinno przekraczać 8%.
8. Szerokość szlaków operacyjnych w górach i odstęp między osiami sąsiednich szlaków powinny być takie same jak na terenach nizinnych, określone w rozdz. II, pkt 3.
9. W warunkach górskich mogą być projektowane stałe szlaki operacyjne, prowadzone równolegle lub skośnie do warstwic, z wykonaniem stosownych prac ziemnych, które wymagają odrębnego planowania, wyznaczania i procesu realizacji.
10. Stosowanie kolejek linowych wymaga przygotowania dla nich tras, które spełniają rolę szlaków zrywkowych. Szerokość tras kolejek linowych wynosi od 2 do 4 m, przy czym im wyżej zawieszona jest lina, tym szerokość szlaku może być mniejsza.

IV. Wykonywanie szlaków operacyjnych

1. Wskazane jest zakładanie szlaków operacyjnych w czasie pierwszego zabiegu (cięcia) TW lub CP-P (z pozyskaniem drewna).
2. W uzasadnionych przypadkach możliwe jest zakładanie sieci przyszłych szlaków operacyjnych już na etapie zakładania wielkopowierzchniowych upraw na gruntach porolnych lub na powierzchniach po zlikwidowanych skutkach zjawisk o charakterze klęskowym (duże pożary, huraganowe wiatry itp.). W takich przypadkach przy zakładaniu upraw można zastosować większe odstępy między sadzonkami w rzędach na wyznaczonej linii przebiegu szlaku (nie należy projektować szlaków przez zwiększanie odległości między rzędami). Na tak założonych szlakach mogą być sadzone gatunki drzew o charakterze przedplonu.
3. Wyznaczanie szlaków w terenie powinno się odbywać bezpośrednio przed ich wykonaniem lub rozpoczęciem pozyskania drewna na powierzchni. Jeżeli to nie jest konieczne, należy ograniczać potrzebę wykonywania prac ziemnych, zwłaszcza na terenach nizinnych.

4. Należy stosować oznakowanie przebiegu szlaku operacyjnego w drzewostanie z użyciem widocznych znaków łatwych do usunięcia, np. przez wiązanie kolorowych taśm ekologicznych na drzewach ściany szlaku, w miejscach widocznych i w odległościach pozwalających na jego prawidłowe wykonanie. W warunkach górskich można zrezygnować z oznakowania szlaków o charakterze stałym.
5. W przypadku wykonywania szlaków wraz z przeprowadzaniem zabiegów pielęgnacyjnych ścinę drzew rosnących na szlakach wykonuje się środkami stosowanymi podczas tego zabiegu (harwester, pilarka). Drzewa należy ścinać jak najniżej, najlepiej równo z powierzchnią gruntu lub wyrównać pniak poziomym rzazem. W przypadku ścinki drzew harwesterem okrzesywane gałęzie mogą być układane na szlaku przez przemieszczający się harwester.
6. Poza drzewami rosnącymi na szlakach należy wyciąć drzewa znajdujące się w ich pobliżu, które mogą stanowić zagrożenie dla wykonawstwa prac (np. silnie pochylone, złamane itp.) W uzasadnionych przypadkach można usunąć wystające na szlak przeszkadzające gałęzie drzew rosnących przy szlaku. Operacji tej dokonuje się do wysokości ok. 3 m. W warunkach górskich można pozostawić pniaki do wysokości 1 m po drzewach skrajnych jako przyszłe odbojnice dla zrywanego drewna.

V. Postanowienia końcowe

1. W sytuacjach wątpliwych co do możliwości prawidłowego i bezpiecznego poprowadzenia szlaku w drzewostanie, przede wszystkim w terenach górzystych i z planowanym użyciem do pozyskania maszyn wielooperacyjnych oraz nasiębiernych środków zrywkowych, zaleca się skonsultowanie wyznaczenia przebiegu trasy szlaku operacyjnego z potencjalnymi wykonawcami tych prac, właścicielami określonego pojazdu lub maszyny.
2. Odstępstwa od ww. wytycznych do udostępniania drzewostanów szlakami operacyjnymi mogą mieć miejsce tylko w przypadkach wynikających z wystąpienia nieprzewidzianych sytuacji losowych (m.in. usuwanie szkód wyrządzonych przez huraganowe wiatry lub inne czynniki), a także z braku technicznych możliwości poprowadzenia szlaków oraz w sytuacjach związanych z potrzebą zastosowania odrębnych postępowań gospodarczych (ochronnych, hodowlanych) w odniesieniu do konkretnego wydzielenia (powierzchni).
3. Szlaki operacyjne o charakterze stałym wymagają wykonywania czynności naprawczych i konserwacyjnych.